

Robert Jan Blom

Neoconservatisme als politieke stroming

*De oorsprong, de beweging en de
internationale toekomst van het
neoconservatisme*

Uitgeverij Aspekt

Inhoud

Inleiding	7
1 Van conservatisme naar neoconservatisme	11
2 Wat is neoconservatisme?	17
3 Leo Strauss: grondlegger van het neoconservatisme	23
4 Neoconservatisme vanaf de jeugd	27
5 Neoconservatisme en de angst voor het socialisme	33
6 Nederland: meer conservatief dan neoconservatief	39
7 Neoconservatisme als soms aanwezige variant	47
8 Ideologieën, stromingen en politieke partijen	55
Over de auteur	67
Geraadpleegde literatuur	69

INLEIDING

Neoconservatisme ‘pas’ bedacht, of misschien altijd al aanwezig?

*‘Volgens analisten zouden neoconservatieven
voor tien procent van de kiezers verantwoordelijk
zijn voor de verkiezing van de Amerikaanse president’*

In Nederland is neoconservatisme nauwelijks bekend. Dat geldt ook voor andere stromingen waarvoor het voorvoegsel ‘neo’ is geplaatst: neoliberalisme, neo-idealisme, neoklassiek, neorealisme enzovoort. Toch houdt het voorvoegsel niets anders in dan de aanduiding ‘nieuw’. In dit essay gaat het over neoconservatisme en dus ook over het verschil met conservatisme.

In beginsel kan er gemakkelijk een nieuwe stroming ontstaan, vanuit een bestaande situatie. Als meerdere personen menen dat zij zich niet geheel kunnen vinden in, bijvoorbeeld, het conservatisme, en zij willen daarin wijzigingen aanbrengen, dan is een zo’n nieuwe stroming met het voorvoegsel ‘neo’ geboren. Meestal wordt er weinig vernomen van een neo-beweging omdat het (doorgaans) gaat om een kleine groep. Het kan echter wel voorkomen dat de neo-beweging het over een reeks van decennia redt.

Dat geldt ook voor het neoconservatisme dat ontstaan is in de vorige eeuw en nog steeds aanhangers kent.

In beginsel conservatieve stroming

De vraag blijft of het neoconservatisme ‘pas’ in die vorige eeuw is bedacht, of misschien altijd al aanwezig was. Immers, het neoconservatisme vormt in beginsel een conservatieve stroming maar wenst niet elk standpunt te beschouwen vanuit het relativisme. In de praktijk is het neoconservatisme ‘harder’, op grond waarvan men zou neigen naar het liberalisme. Echter, zo’n wijziging wordt niet gewenst en zelfs het neoliberalisme vindt geen plaats in de visie van het neoconservatisme.

*De vraag blijft of het neoconservatisme
‘pas’ in die vorige eeuw is bedacht, of
misschien altijd al aanwezig was*

Het neoconservatisme heeft zich nooit tot een belangrijke politieke ‘tak’ ontwikkeld, echter, dat betekent niet dat het neoconservatisme niet is doorgedrongen tot onze huidige politiek. Volgens analisten zouden neoconservatieven voor tien procent van de kiezers verantwoordelijk zijn voor de verkiezing van de Amerikaanse president. Hetgeen betekent dat het neoconservatisme wel degelijk een machtsfactor vormt, in elk geval in de VS. In Nederland lijkt die factor niet te bestaan maar met zekerheid is dat niet te zeggen. Immers, onderzoeken en statistieken ontbreken.

In dit essay wordt het neoconservatisme belicht en kijken we naar de geschiedenis van deze stroming, de grondlegger, de verschillen met het conservatisme, de momenten waarop het neoconservatisme van zich laat horen enzovoort.

Ik hoop dat het begrip ‘neoconservatisme’ niet langer als mysterieus wordt beschouwd, noch uitsluitend als filosofie en dat deze stroming beter wordt begrepen in onze samenleving.

Robert Jan Blom
Auteur

Van conservatisme naar neoconservatisme

‘Dat conservatisme per definitie ook een beschermende taak zou hebben van het christelijk geloof, wordt niet als begrip aangeduid’

Als we willen begrijpen wat het neoconservatisme betekent, moeten we wat dieper graven in de geschiedenis van het conservatisme en het socialisme. Soms worden aanhangers van het neoconservatisme wel beschouwd als teleurgestelde socialisten en conservatieven. Om het begrip nog wat ingewikkelder te maken worden neoconservatieven ook wel omschreven als conservatieven die een kleine zijweg zijn ingeslagen. Gewone conservatieven die iets nieuws willen...

Wie de juiste definitie zoekt doet er goed aan om eerst de definities te kennen van het socialisme en het conservatisme.

Socialisme

Hoewel arbeiders en burgers die zich onderaan de maatschappelijke ladder bevonden, door de eeuwen heen heb-

ben gevochten voor een beter leven, waardering en een plaats in de samenleving, verloren zij vrijwel elke strijd. Wie geen geld had, had ook geen invloed! De rijken bepaalden het leven in alle opzichten. Toch bleef de strijd en regelmatig kwamen de minderbedeelden in opstand. Pas eind 18e eeuw kwam er enige lijn in die strijd tegen machthebbers, autoriteiten en rijken en werden er plannen bedacht om te komen tot een socialistische maatschappij die in het teken zou staan van gelijkheid, solidariteit en sociale rechtvaardigheid.

Eén van de mijlpalen in de geschiedenis van het socialisme was de publicatie van *Het Kapitaal* van Karl Marx (1818-1883). In zijn boek beschreef hij het beeld van politiek socialisme in de samenleving, dus op tal van gebieden, maar uitgaande van de '*vrije-markttheorie*': eerst toename van productiviteit, dan naar rechtvaardige verdeling van goederen en tenslotte naar het ideaal van *arbeiderszelfbestuur*.

Marx wordt in de geschiedschrijving vereenzelvigd met het socialisme; echter, de westerse samenleving beschouwt de theorieën van Marx als communistisch.

Socialisme in Nederland

In 1881 kwam het in Nederland tot de oprichting van de Sociaal-Democratische Bond en voor het eerst werd er een socialist in de Tweede Kamer gekozen (Domela Nieuwenhuis). In 1894 kwam daar de Sociaal Democratische Arbeiders Partij voor in de plaats; deze wist zich

te handhaven tot 1940. In tussentijd hadden ook andere socialistische partijen kiezers overgenomen van de SDAP, maar na de Tweede Wereldoorlog besloten deze partijen tot gezamenlijke oprichting van de Partij van de Arbeid. In 1948 werd socialist Willem Drees premier; het kabinet ontwierp vervolgens een stelsel van sociale zekerheden waar nu nog steeds gebruik van wordt gemaakt.

In beginsel mocht de PvdA zich een succesvolle partij noemen met vooral trouwe kiezers. Maar de partij had 'last' van concurrerende partijen als de Pacifistisch Socialistische Partij (1957), de Politieke Partij Radicalen (1968), de Evangelische Volkspartij (1981) en uiteraard de Communistische Partij Nederland (1935). Deze vier fuseerden in 1991 tot *GroenLinks*. In 1994 kwam daar nog een concurrent van formaat bij: de Socialistische Partij (SP).

De conclusie luidt dat het socialisme (in Nederland) vaker en heviger wordt beconcurrerd dan andere politieke stromingen zoals het liberalisme of het conservatisme.

Conservatisme (christendemocratie)

Christendemocratie is vrij 'nieuw' en kwam in de 19^e eeuw in beeld nadat Paus Leo XIII (1810-1903) de sociale leer van de katholieke kerk opnam in een in 1891 gepresenteerde encycliek (pauselijk document met aanwijzingen over het christelijk leven). In 1900 mocht er aan 'christelijke politiek' ook de aanduiding *christendemocratie* worden gehecht.

De christendemocratie is altijd een belangrijke politieke stroming geweest. In Nederland is dit een op de bijbel gestoelde politiek. Voor kiezers die van mening zijn dat het (christelijk) geloof mag of moet worden betrokken bij de dagelijkse politieke besluitvorming, is de christendemocratie de belangrijkste leidraad. Het is ook een stroming die zich doorgaans ‘conservatief’ noemt, ofwel behoudend, meestal ook in een religieuze context.

*‘Onder het ‘overkoepelende dak’ van het
Amerikaans conservatisme zijn ook minder
omvangrijke modellen te vinden’*

Het Nederlands christelijk geloof wordt vereenzelvigd met het conservatisme. Toch zou het niet zuiver zijn om alleen christelijke partijen zoals het CDA conservatief te noemen. Ook binnen een liberale partij als de VVD leven er conservatieve opvattingen. In België wordt nationalisme vooral onder het conservatisme geplaatst. Maar zelfs binnen socialistische partijen bestaan ook conservatieve stromingen. De vraag werpt zich dan op, wat onder conservatisme in de wereld wordt verstaan. Kunnen een liberaal en een socialist ook conservatief zijn? Het antwoord op die vraag moet bevestigend zijn, immers, een liberaal kan uiteraard ook christelijk actief zijn, en een socialist kan een tegenstander zijn van medisch-ethische vernieuwingen als abortus, euthanasie en/of het homohuwelijk.

Het Britse ‘model’ van conservatisme bestaat uit begrippen als autoriteit, vrijheid, trouw, hiërarchie en vooral

traditie. Dat conservatisme per definitie ook een beschermende taak zou hebben van het christelijk geloof, wordt niet als begrip aangeduid.

Conservatisme in de VS

Ook in de VS is het conservatisme niet in één noemer onder te brengen. Er zijn ook zeker christelijke stromingen maar daarnaast vinden we nationalistische, extreem rechtse, gematigde liberale, linkse en protectionistische opvattingen. Aan verschillende stromingen binnen het conservatisme zijn onderscheidende, soms 'politieke kenmerken' gehecht. Te denken is dan aan het 'paleoconservatisme'; de paleoconservatieven staan kritisch tegenover een modernisering van de Amerikaanse samenleving en zijn tegenstanders van militaire acties buiten de VS. Ook eisen paleoconservatieven een kleine Amerikaanse overheid.

In de VS is er voorts sprake van een vorm van religieus, rechts conservatisme waarin meerdere christelijke stromingen worden gevonden; deze takken vinden hun wortels in de Lutherse kerk, de Rooms-katholieke kerk, de Christian Science of de pinksterbeweging. De denkbeelden van deze stroming vinden een politieke weg via de Republikeinse partij. Onder het 'overkoepelende dak' van het Amerikaanse conservatisme zijn dan nog de minder omvangrijke modellen te vinden als: het libertair conservatisme (streven naar een absolute en complete individuele vrijheid), het fiscaal conservatisme (voorstanders van het kapitalisme), het traditioneel conservatisme (Ver-